

ОНТОЛОГІЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ: НА ШЛЯХУ ДО НОВОГО УСВІДОМЛЕННЯ

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений
працівник освіти України, завідувач кафедри
кримінального права і кримінології Харківського
національного університету внутрішніх справ
orcid.org/0000-0003-2952-8258*

Євгенія Олексіївна ГЛАДКОВА,

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету
внутрішніх справ
orcid.org/0000-0003-4621-1738*

Сьогодні активно йде становлення адекватної новому часу науки, як теоретичного знання, так і соціальної практики. Новизна пояснюється загальною деконструкцією метафізики, що дозволила лібералізувати онтологію соціальності, надати їй комунікативний характер. Комунікативні соціальні онтології зумовлюють і адекватну комунікативну кримінологічну онтологію.

Необхідність нового за формою і змістом кримінологічного аналізу соціальних процесів (у широкому їх трактуванні) постає сьогодні у зв'язку з теми трансформаціями, які останнім часом відбулися в соціальній реальності. Вплинувши на характер свого наукового осмислення, вони поставили питання про адекватність змін у кримінологічних теоріях і концептах, розширення відповідних дослідницьких об'єктів. Ці зміни дозволяють фіксувати стан соціальності, що змінився, і створити відповідну цьому моменту «нову» кримінологію.

Ми глибоко переконані, що розробка нової архітектури цієї галузі знань є пріоритетною. І не тільки тому, що це затребувано практично, а й тому, що вона стала можливою, як тільки нові методології стали можливими для аналізу політики, економіки, культури і соціальної практики. Сучасна методологія, на відміну від класичної, не розглядає себе як «вища судова інстанція» по відношенні до інших сфер. Навпаки, вона безпосередньо входить в них, передає їм свої способи роботи, насичує їх. Так і виникають нові можливості для проведення кримінологічних розвідок; в її аналітичне коло потрапляють такі феномени як фізичні закони і принципи, мистецтво, політика, економіка, кіно, мода і т. д. У цьому позначається як новий стан кримінології, так і новий стан різних, які вважалися раніше «периферійними» по відношенні до кримінології, сфер соціальності.

Трансформації всередині кримінології пов'язані з процесами деконструкції реальності і звільненням знання про неї від влади метафізичної субстанції – діалектики. Зміни, звичайно, вплинули і на характер наукового осмислення соціальності, викликали її нову концептуалізацію. Концептуалізувана по-новому соціальна реальність, в свою чергу, потребувала і нового погляду на характер кримінологічного її аналізу.

Що ж змінилося в «новому» кримінологічному баченні соціальності? Відповідь на це запитання є важливою в плані пошуку адекватних засобів для подальшої трансформації кримінологічного знання, що відповідатимуть контурам і трендам соціальних процесів сьогодення. Ризикнемо поставити питання більш конкретно – як сучасна кримінологія збирається реагувати на перепрофілювання об'єктів своїх наукових інтересів, виходячи з яких підстав бачить їх специфіку в змінній соціальній ситуації? Від самого початку варто обґрунтувати доцільність тих інструментів, від яких залежать всі інші принципові зміни кримінологічного знання.

Специфіка кримінології нового часу полягає в тому, що характер її власного знання включає способи його побудови, своєрідні лінзи її погляду на світ. Конструюючи власний стиль мислення і спосіб його побудови, кримінологія перетворює оточуючий світ у кримінологічну реальність, бо пропускає його через фільтр колективної свідомості своєї пастви. Те, що не потрапляє в коло її свідомості – залишається «річчю у собі», непізнаним рядом подій із сумнівною відповідністю. Бо людина нового часу – це Великий Конструктор усього того, що її оточує. Конструктор і управлінець.

Яким ми бачимо кримінологію в нову, тобто сучасну епоху?

Яким світ, зокрема світ соціальності, постає перед кримінологічним поглядом?

Які зміни відбулися в кримінологічній концептуалізації соціальної реальності і як вони вплинули на наукове бачення кримінологічних об'єктів?

Загальна відповідь полягає в тому, що постмодерновий погляд сконструював нову онтологію соціальної реальності. Наслідком деконструкції діалектики – системоутворюючого начала, навколо якого створювалася соціальна система, стало порушення стійкості, міцності і абсолютної логічної вивіреності соціальних онтологій. Будучи винесеним за межі структури, цей архетип більше не тримає соціальну реальність у стабільному стані, є в ній лише одним з центрально орієнтованих однолінійних зв'язків. Натомість соціальність тепер проявляється в динаміці безладних і самоорганізованих комунікацій, постійній мінливості і калейдоскопічній непередбачуваності конфігурацій тих малюнків, які вона набуває в результаті допущеної самоорганізації.

Конструюючи власний стиль осмислення і побудови світу соціального, сучасна кримінологія замість способу його збирання під центральну ідею запропонувала принцип рівності усіх можливих підходів. Ставши рівнозначними, елементи соціальної реальності більше не збираються в єдине ціле, певну базову структуру (панівну теорію). У розкутому кримінологічному мисленні єдиний правильний підхід сьогодні втратив силу. В результаті система розпалася на «тексти» і «шматки» (Р Рорті),

виявилася в стані «рознесення» і «диференціації реальності», коли «життя злилося з самим рухом» (Ж. Дельоз) і постала «як різне» (Ж. Дерріда). Новий стиль мислення, таким чином, справив на кримінологічне розуміння соціальної реальності позитивний вплив, перетворив її конструкцію з владно, тоталітарно і стабільно організованої в динамічну, нестійку комунікацію лібералізованих, різнорідних, але рівноцінних структур. Відтепер наука репрезентується хаосом постійних переходів, які нікуди не ведуть, це – онтологія криз, які набувають онтологічний статус. Позбавлена єдиного центру, соціальність стала легітимною для такого «хаосу», де реалізує себе свобода самоорганізації, що має лише намір встановити «порядок», але під дією нових механізмів соціального розвитку, завжди переконувала, що сучасний «порядок» – це і є хаос. Порядок сьогодні є багаторазовим себеповторенням в якості «хаосу». «Криза», «перехід», «хаос» тепер не є якась тимчасовість, період, який можна перечекаати, щоб знову увійти в спокійне життя. Навпаки, вони ніколи не закінчуються. Вони є в наявності в соціальному бутті як його суще.

Динаміка, нестійкість і комунікативна самоорганізація рельєфно проявилися через те, що новий спосіб (стиль) конструювання реальності змінив механізм соціокультурного розвитку. Якщо в цій царині історії суспільства завжди була традиція, завдяки якій здійснювалось перенесення трендів соціокультурного стану з минулого у сьогодення і майбутнє, то зараз на місце традиції прийшли інновації. І якщо традиція забезпечувала єдність і стійкість розвитку, оскільки завжди зберігалася культурна домінанта, навколо якої формувалася вся соціальна цілісність, то інновації принципово змінили характер розвитку, бо полювали на стійкість, і замість стабільності, впорядкованості, логічної прозорості всіх майбутніх станів суспільства запропонували щось нове і невідоме, а від цього і більш бажане. Така ж «сучасна» кримінологія.

Інновація як механізм розвитку привнесла у кримінологію динаміку, рух, свіжий подих. Парадокс соціальної реальності однак полягає в тому, що вона є багаторазовою реплікою самої себе, що проявляється вже «після себе»: вона, випереджаючи саму себе, «біжить» у новий стан. Відсутність домінанти проявляється у відібранні у «нових» кримінологій можливості бути санкціонованими в їх лінійній очікуваності. Вони непередбачувані і непрогнозовані у векторах розвитку. Спрямованість шляху, його логічна вивіреність, продиктована владою єдиної методології, поступилися місцем безладній різноспрямованості («ризомності»), методологічному плюралізму, какофонії різноголосих інструментів, партії яких пересікаються, накладаються одна на одну, дисонують (як макарони в каструльці або як кубло з кошенятами). Основна робота інновації – прибрати будь-яку парадигмальну домінанту, бо вона стримує рух до нових станів науки. Позбавлення статусу єдиної «правильної» методології і як наслідок – парадигмальна бездомінантність стимулюють різновекторність досліджень, хаотичне зчеплення одержаних результатів, взаємну дифузю різногалузевих висновків, калейдоскопічність міждисциплінарних зв'язків, що виникають при цьому.

Чи виграє від цього кримінологія?

Як це позначиться на якості її знання?

Чи не втратять кримінологи «землю під ногами»?

Виграє. Позитивно. Не втратять.

Перехід, рух, нестійкість і нескінченна перебудова набули сьогодні онтологічного статусу. І він є самодостатнім. Деконструкція, як стиль, є критикою і санкцією за відсутність новизни. У цьому статусі вона вводить кримінологію у стан термінальної незавершеності, безперервності «переходів», зневіри у стійкість. В цих умовах деконструкція протистоїть діалектиці як вірі у завершене знання. Відтак «нова» кримінологія постає у швах, нестиківках, лакунах, як спотикання, надлом, зрив, що не дозволяють створити цілісну онтологічну систему.

Це – вже не класична кримінологія, що має справу з предметним світом, впорядковує і вибудовує його за законами чистої логіки, прозора в своїх змінах, прогнозована в кожному наступному кроці, що піддається розумному конструюванню. У сучасній кримінології розчинилась предметність, а деконструктивістський стиль мислення спровокував її віртуальність і медійний стан, де є лише поза похідних галопуючих мелькань комунікацій, які змінюють одна одну. Вони і постають в якості соціальної основи, яка фіксує тепер не предметність, де здійснюються комунікації, але сам факт їх наявності як зв'язку і взаємодії. Соціальність визволила продуктивну силу комунікацій, які, постійно змінюючи свої конфігурації, створюють мерехтіння уявних образів. Базуючись на комунікації і відкинувши єдність методологічної основи, кримінологія набуває характеру 3D світліни як безперервної зміни різних онтологій.

Увага до факторів різної природи, відносин, руху і організації кримінологічних процесів без відповідної і базової субстанції-центру актуалізувало калейдоскопічну зміну реальності, занурює кримінологічний аналіз у маргінальний, мерехтливий і пульсуючий стан. Він живе лише комунікаціями між поліонтологічними структурами. Чим активніше і інтенсивніше вони здійснюються, тим більше стійким виявляється кримінологічне знання. Парадоксальність нової кримінології в тому, що вона може бути стійкою лише в разі безперервного руху емпіричної її частини.

Отже, «база», що створювала єдність і стабільність кримінології, поступилася місцем свободі творчого пошуку, постійній зміні комунікацій, що перетворює онтологічну єдність в анахронізм. Поліонтологічність сучасної кримінології і мережевий її стан є підсумком і результатом нової концептуалізації соціальної реальності. Втрачаючи базовість субстанціональної підстави, кримінологія більше не підпорядковується суворій логічній вивіреності і вимагає нової форми організації і здійснення.

Комунікативні зміни, що відбулися в сучасній соціальній реальності, викликали аналогічний крен у бік комунікацій і дискурсів нової кримінології. Що це означає, і який її специфічний зміст? На ці питання ми вже намагались дати відповіді у попередніх публікаціях задуманої трилогії.

Але яка вона – «кримінологія «свого» часу»?

Процесуальна?

Нестійка?

З постійними переходами в інші, нові, онтологічні стани?

Ці та подібні питання актуалізують сьогодні розробку нової кримінології. Її предметом і стають соціокультурні комунікації. Необхідність цієї розробки зумовлюється поміченими в існуючих кримінологічних теоріях протиріччями. У ситуації, коли вже заявили про себе нові методологічні підходи до кримінологічного аналізу, все ще продовжують використовуватися способи і методи, засновані на застарілих, таких, що себе вичерпали, довели власну неспроможність концепти і парадигмальні засновки. Розв'язання цієї суперечності полягає в тому, щоб відійти від класичної концептуалізації кримінологічної реальності, побудованої на принципі її центрації навколо єдиного, штучно звеличеного факту, і створити нове кримінологічне бачення соціальності в ракурсі неklasичної, комунікативної онтології. Така процедура необхідна для того, щоб соціокультурні комунікації – комунікації як рух – побачити в якості предмета кримінологічного аналізу. Проблема, таким чином, зводиться до того, щоб, дослідивши соціокультурні комунікації і запропонувавши їх в якості предмета кримінологічного аналізу, закласти основи для розробки нового дослідницького інструментарію науки кримінології. Адже «старі» інструменти також не можуть бути комунікативними.

Проблематика наукової методології нового часу через її складність, специфіку і несприйняття з боку ретроградів не користується особливою актуальністю сьогодні. Хоча в певних колах вона є найбільш гострою і популярною для наукових досліджень. На жаль, в наших широтах до цього часу залишаються не розкритими (або недостатньо розробленими) питання як загальнотеоретичного, так і прикладного характеру. Немає головного – визнання того факту, що світу, яким ми його знали десять років тому, вже не існує. В його основі тепер лежать не території, дивізії, виробництво або фінанси, а комунікації, соціальні процеси. Комунікації, що репрезентують сучасну онтологію соціальних процесів, переплітають і зчіплюють різні соціальні кордони, увергають суспільство в маргінальний стан, у «воронки» переходів. Лібералізуючи і демократизуючи соціальність, онтологічна комунікативність сприяє персоніфікації людини, розкріпачує особистісні, антропологічні, соціогуманітарні і культурні фактори. Однак ці ж явища зумовлюють і таке явище як криміналізм. Стає очевидним, що без сучасної кримінології і осмислення широкого спектру її теоретичних проблем з точки зору пояснення новітніх феноменів і парадоксів протидії злочинності не може бути і серйозного прориву в стратегії, тактиці впливу на злочинність, кримінологічній практиці загалом.